

*В. Ф. Грищенко,
к. е. н., доцент, заступник завідувача кафедри управління,
Сумський державний університет, м. Суми
І. В. Грищенко,
к.е.н., асистент кафедри управління,
Сумський державний університет, м. Суми
О. А. Самофалова,
студентка групи М-31/1у факультету економіки та менеджменту
Сумський державний університет, м. Суми*

БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК СКЛADOVA НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

*V. F. Gryshchenko,
Ph.D., Associate Prof., Deputy Chief of Department of Management
Sumy State University, Sumy
I. V. Gryshchenko,
Ph.D. Lecturer of Department of Management
Sumy State University, Sumy
O. A. Samofalova,
Student, group M-31/1y, Faculty of Economics and Management,
Sumy State University, Sumy*

SECURITY OF ENTREPRENEURSHIP AS A COMPONENT OF THE NATIONAL SECURITY OF A STATE

Статтю присвячено теоретико-методичним основам визначення ролі безпеки підприємницької діяльності в сучасній економічній системі як складової національної безпеки держави. Проаналізовано місце безпеки підприємницької діяльності в структурі національної безпеки держави. Доведено, що безпека підприємницької діяльності є фундаментальною основою забезпечення національної безпеки держави. Був сформований авторський підхід до аналізу можливості потрапляння підприємства у поле зору потенційного рейдера. Такий підхід допоможе забезпечити ефективну і своєчасну діагностику загрози рейдерської атаки на підприємство. Запропоновано авторську класифікацію можливих агресорів за ступенем їх впливу на безпеку підприємницької діяльності. Така класифікація дозволяє швидко визначити вид агресора і обрати ефективний спосіб захисту від його атаки. Це дозволить досягти стану безпеки підприємницької діяльності. Будуть спостерігатись високі темпи виробництва і споживання товарів та послуг. Це буде поєднуватися із досягненням стану соціально-економічної збалансованості розвитку і забезпечення національної безпеки країни.

The article is devoted to theoretical and methodological basis for determining the role of business security in the modern economic system as a component of national security. The place of business security in the structure of national security is analyzed. It is proved that the security business is a fundamental basis of national security. Author's approach to company analysis capabilities getting the attention of a potential raider was proposed. This approach will help ensure effective and timely diagnosis threats raider attack on the company. An author's classification of possible aggressors in terms of their impact on safety entrepreneurship was proposed. This classification allows you to determine the type of aggressor and choose effective way to protect it from attack quickly. This will achieve the safety entrepreneurship. High rates of

production and consumption of goods and services will be observed. This will be combined with the attainment of socio-economic development and balancing of national security.

Ключові слова: безпека підприємницької діяльності, економічна безпека, економічна загроза, економічна небезпека, національна безпека, рейдер, соціально-економічна напруженість.

Key words: business security, economic security, economic threat, economic danger (hazard), national security, raider, social and economic tension.

Вступ. Актуальність теми дослідження обумовлена тим, що сьогодні Україна переживає досить складний період на шляху свого політичного та соціально-економічного розвитку. Як ми можемо бачити, зміни, які об'єктивно є необхідними, у переважній більшості елементів соціально-економічної системи суспільного життя, на превеликий жаль, відбуваються зі значними труднощами. Поточна ситуація, яка склалась у суспільно-політичній та в економічній системах нашої країни може спричинити для бізнесу багато загроз і небезпек, які зараз передбачити майже неможливо. Окрім того, ситуація може погіршуватись за рахунок таких негативних явищ, як криміналізації бізнесу, корупція, розкрадання та різного роду фальсифікації і шахрайства. Ірраціональність мислення окремих бізнесменів, політична нестабільність в державі та неузгодженість нормативно-правової бази здійснення підприємницької діяльності в умовах переходу до нових форм державного управління можуть породжувати в бізнесі цілий ряд безпекових проблем, які, насамперед, загострюють проблему забезпечення національної безпеки держави. Недостатня розробленість та значення теоретичних та науково-методичних засад забезпечення безпеки підприємницької діяльності як складової національної безпеки держави обумовили основну мету і завдання дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема забезпечення безпеки підприємницької діяльності та національної безпеки держави присвячені чисельні праці вітчизняних та зарубіжних авторів, таких, як Абалкін Л. [1], Архіпов А. [2], Бараннік В. [3], Беспалько А. [4], Власков А. [4], Гапоненко В. [4], Геєць В. [5], Городецький А. [2], Дергачова В. [6], Жаліло Я. [7], Іванюта Т. [8], Кваснюк Б. [5], Ліпкан В. [9], Максимова В. [11], Михайлов Б. [2], Мунтіян В. [5; 10], Муренко Т. [11, 12], Остроухов О. [13], Пастернак-Таранушенко Г. [14], Поляков В. [16], Тунік І. [16].

Невирішені частини проблеми. Разом із тим подальших досліджень потребують питання, що стосуються проблем управління процесом забезпечення безпеки підприємницької діяльності як складової національної безпеки держави. Недостатня розробленість та науково-методичне значення наведених питань обумовили вибір теми і мету дослідження.

Постановка задачі. Основною метою дослідження є розвиток теоретичних та науково-методичних положень щодо удосконалення системи управління забезпеченням безпеки підприємницької діяльності як складової національної безпеки держави.

Результати дослідження. Результати проведеного нами дослідження ролі безпеки підприємницької діяльності в сучасній економічній системі як складової національної безпеки держави дозволяють стверджувати, що рівень економічної безпеки країни може бути прямо пропорційний обсягам податкових надходжень до бюджету держави. Так, наприклад, в п. 4.1.1, ст. 4 Податкового кодексу України (поточна редакція від 20.09.2015 р.) зазначено, що «кожна особа зобов'язана сплачувати встановлені цим Кодексом, законами з питань митної справи податки та збори, платником яких вона є згідно з положеннями цього Кодексу» [15]. Якщо ж виникає ситуація, коли одне підприємство, за інших рівних умов, має можливість використовувати різні корупційні та оптимізаційні схеми і при цьому платить до бюджету податків менше, ніж інше, то воно виявляється в помітно більш вигідному становищі, знижуючи, там самим, рівень рентабельності підприємств, які ведуть свою діяльність повністю легально – підприємств, які дисципліновано платять податки та інші обов'язкові платежі до бюджетів різних рівнів без будь-якої «оптимізації». У свою чергу це призводить до ще більшого зниження обсягів податкових надходжень до державного бюджету і, в результаті, знижує рівень економічної безпеки держави. Це може «розпалювати» становище, оголюючи існуючі в суспільстві економічні, соціальні та політичні суперечності, приводячи до виникнення конфліктів і появи нових негативних явищ, насамперед соціально-економічного характеру.

Забезпечення безпеки, як управлінська діяльність, розглядається нами у тривимірному просторі. Такий простір може бути представлений у вигляді трьох взаємообумовлених та взаємопов'язаних площин – одного горизонтального та двох вертикальних рівнів. До горизонтальної площини забезпечення безпеки можна віднести військовий, політичний, інформаційний, економічний та науково-технічний рівні. До першої вертикальної площини ми відносимо глобальний Світовий рівень, міждержавний та регіональний рівні, рівень менеджменту підприємства тощо. До другої вертикальної площини, з нашої точки зору, можна віднести такі рівні як безпека підприємницької діяльності, національна безпека, міжнародна безпека та безпека людства в цілому. Місце безпеки підприємницької діяльності як складової національної безпеки, у запропонованому нами тривимірному просторі, може бути представлено у такому вигляді (рис. 1).

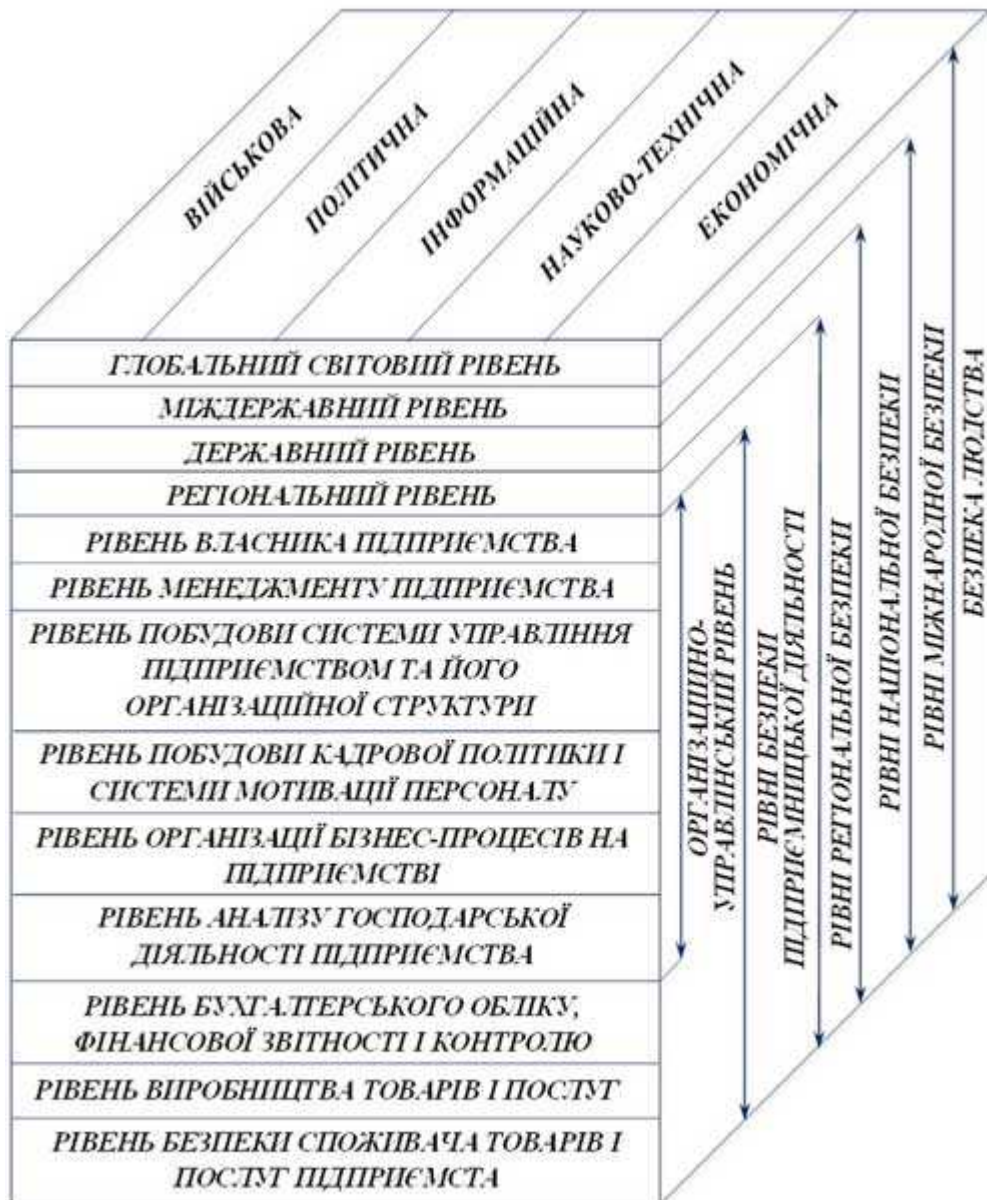

Рис. 1. Місце безпеки підприємницької діяльності в структурі національної безпеки держави

Безпека підприємницької діяльності є базисом, фундаментальною основою забезпечення національної безпеки. Забезпечення безпеки підприємницької діяльності може сприяти зняттю рівня соціально-економічної нерівності та напруженості у суспільстві, яка нею викликана, підвищенню рівня зайнятості і кваліфікації робочої сили, підвищенню рівня розвитку науки, техніки і технологій, розвитку інфраструктури, підвищенню рівня соціально-економічного розвитку країни в цілому.

Забезпечення належного рівня безпеки підприємницької діяльності дозволяє суб'єктам господарювання різних рівнів бути рівноправними і самостійними елементами системи економічних відносин в країні та системи світо господарських зв'язків. Забезпечення безпеки підприємницької діяльності створює необхідні передумови для всебічного розвитку суспільства, формує матеріальну основу забезпечення національної безпеки країни.

Безпека підприємницької діяльності розглядається нами, насамперед, як можливість суб'єктів господарювання самостійно реалізовувати свої власні економічні інтереси за умови їх повної відповідності інтересам забезпечення національної безпеки країни, яка, на нашу думку, не може розглядатися окремо від безпеки людства у цілому на глобальному Світовому рівні.

Суб'єкти господарювання та служби, що реалізують політику держави у сфері економіки та національної безпеки повинні розглядатися нами як елементи єдиної соціально-економічної системи. І, чим менше в такій системі існує конфліктів і протиріч, чим менше ресурсів потрібно затратити на їх згладжування і тим ефективніше працює вся соціально-економічна система держави в цілому.

Єдиним, на нашу думку, реальним шляхом вирішення подібної проблеми може бути максимально можливе спрощення системи оподаткування зниження (до оптимального рівня) ставок податків та інших обов'язкових платежів при одночасному забезпеченні рівності і дисципліни всіх, без жодних винятків, платників податків.

Слід зазначити, що, на наш погляд, серйозною перешкодою на цьому шляху є практика ведення бізнесу, що склалася в нашій країні та особливості менталітету певної частини наших громадян.

Криміналізація бізнесу має значний вплив на здійснення підприємницької діяльності. Це негативне явище робить істотний негативний вплив як на економічну безпеку окремих підприємств, так і на економічну безпеку держави в цілому.

На нашу думку, для того, щоб з високою часткою впевненості припустити чи знаходиться підприємство в полі зору агресивно налаштованого рейдера, необхідно відповісти або «так», або «ні» на ряд питань за такою схемою (рис. 2).

Думка власника і менеджменту фірми про те, що, якщо фірма не має великих оборотів, значних прибутків та/або високого рівня рентабельності, то вона не цікава для агресора – спочатку є помилковим. Власники та менеджмент фірми можуть і не здогадуватися, що їхня фірма привернула увагу рейдера і знаходиться в полі зору загарбника.

На підприємство може напасти хто завгодно. Якщо уважно поглянути на можливих агресорів і проранжувати їх за ступенем впливу і можливості протистояти їм, то можна побачити п'ять основних класів і дев'ять видів агресорів (табл. 1).

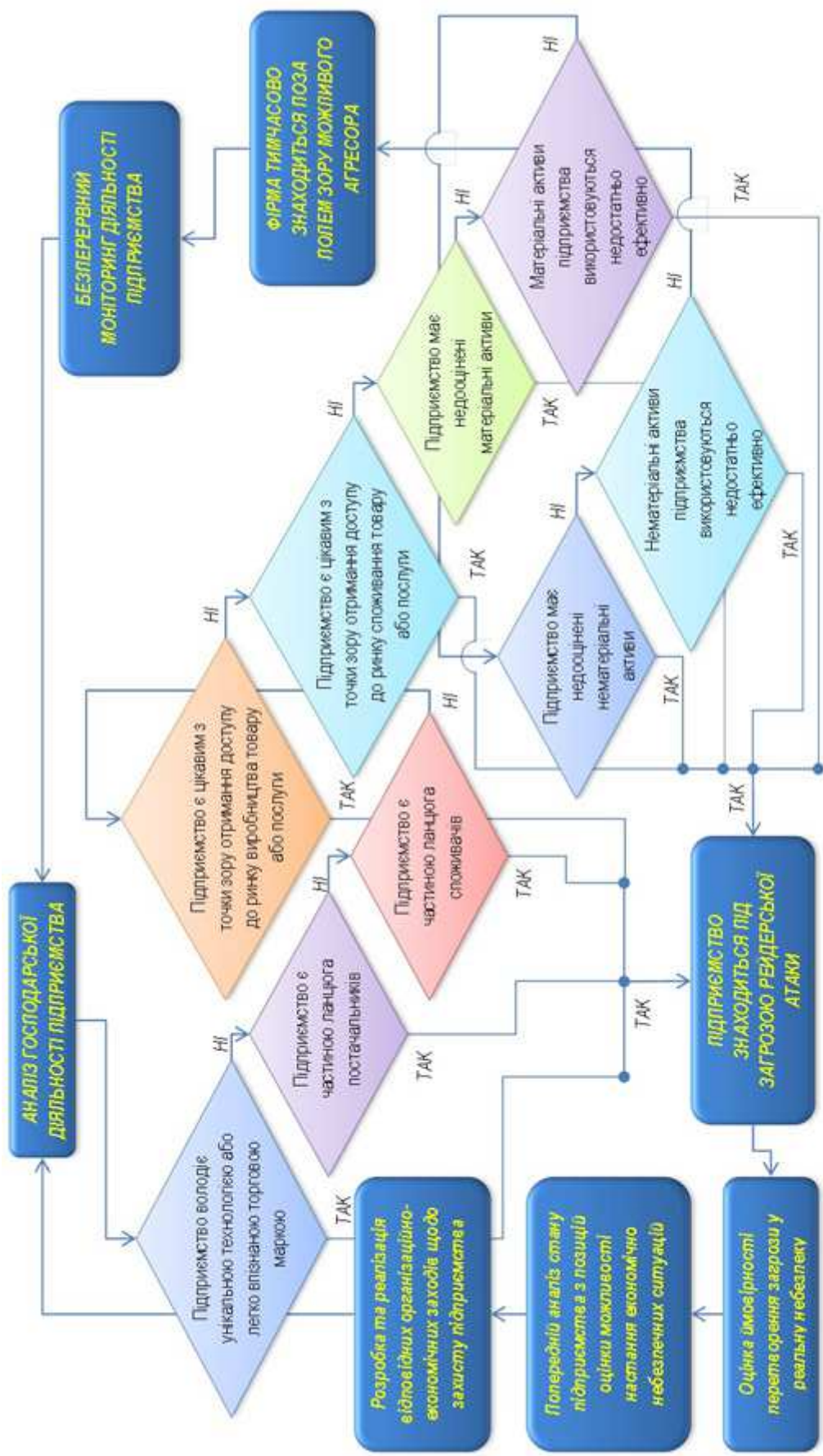

Рис. 2. Аналіз можливості потрапляння підприємства в поле зору рейдера

Таблиця 1. Класифікація можливих агресорів за ступенем їх впливу на безпеку підприємницької діяльності

Клас агресора	Вид агресора	Найменування агресора	Коротка характеристика можливих агресорів за ступенем їх впливу на безпеку підприємницької діяльності	Можливість протидії агресору
A	A1	Держава	Диктує правила гри для всіх процесів, що протікають в країні. Законодавчі діри будуть залишатися до тих пір, поки не зміниться пріоритетність завдань: не захоплювати, а утримувати контроль над вже захопленим.	Протидіяти практично не можливо.
	A2	Іноземні уряди	Націлені на захоплення та / або знищення стратегічно важливих об'єктів країни. Професійно захоплюють і утримують захоплене. Бюджет подібних проектів може бачити практично не обмеженим.	Протидіяти практично не можливо. Потрібна допомога держави.
B	B1	Транснаціональні корпорації	Мають взаємопроникаючу структуру з підвидами A1 та A2. Діють спільно, або використовують уряди у своїх власних бізнес-інтересах. Мають не обмежені фінансові ресурси для реалізації своїх задумів.	Протидіяти дуже складно. Потрібна допомога держави. Але на практиці і держава, і закон дуже рідко коли стають на бік нікому не відомого підприємця.
	B2	Національні олігархічні групи	Можуть мати взаємопроникаючу структуру з підвидами A1 та A2. Діють професійно. Мають велику кількість ресурсів.	Щоб дати відсіч агресору, підприємець має розраховувати лише на свої власні сили.
	B3	Окремі олігархи	Намагаються створити свою власну імперію. Діють професійно. Мають багато ресурсів. Прагнуть завоювати прихильність держави.	
C	C1	Інвестиційні компанії	Захоплюють підприємства за свій власний кошт з метою їх подальшого перепродажу. Діють професійно. Мають значні фінансові ресурси.	Протидіяти достатньо складно
	C2	Професійні рейдери	Завжди діють на замовлення третьої сторони та обов'язково за кошти замовника. Можуть мати відношення до певних силових структур та/або криміналітету.	Протидіяти складно
D	D1	Рейдери-новачки	Завжди діють на замовлення. Добре знають свою справу, але адміністративний ресурс їм практично не доступний. Перехід на рівень C2 – лише питання часу.	Протидіяти складно, але можливо.
E	E1	Рейдери-аматори	Підприємства, які вирішили знищити конкурентів власними силами, не використовуючи послуги професіоналів у цій сфері.	Протидіяти можливо

Залежно від того, який підвид агресора напав на бізнес слід приймати той чи інший спосіб захисту. Кожен підвид агресора воліє свої улюблені методи. Однією з основних умов для розробки і здійснення ефективного захисту від рейдерської атаки – це знання того, хто саме нападає. Спочатку необхідно дуже швидко з'ясувати хто саме і навіщо нападає, а потім швидко і рішуче відбити атаку агресора.

І. Тунік та В. Поляков в роботі [16, с.30-31] наголошують, що «не поспішайте відмовлятися від боротьби. Знання нападника в обличчя – одна з необхідних умов для розробки вдалого захисту, і не варто вводити самого себе в оману: мовляв, неважливо, хто на мене напав, ось відіб'юся, а потім вже розберуся, звідки ноги ростуть. Діяти треба з точністю навпаки. Якщо не можете самостійно провести глибинний аналіз ситуації, краще зверніться до професіоналів. До слова сказати, жадібність – це ще один крок до краю прірви. Роздуми в стилі «я плачу штатному юристові, от нехай він і розсьорбує» можуть обійтися дуже дорого (втратою контролю над активами). Юрист же максимум, що втратить, – це своє робоче місце і репутацію».

Правильний вибір захисних заходів та їх ефективне поєднання можливе лише професійного комплексного аналізу стану підприємства. Як правило, самостійний захист власності і активів фірми від дій рейдерів не приводить до бажаного позитивного результату.

Висновки. Проведене нами дослідження дозволяє зробити такі висновки: 1) жодне підприємство в нашій країні не може почувати себе в безпеці. Винятком можуть бути тільки ті підприємства, власники і менеджмент яких вчасно, ще до початку ворожих дій загарбників, професійно організував захист належних їм активів; 2) будь-які організаційно-економічні та юридичні заходи, метою яких є протидія рейдерам, повинні здійснюватися тільки професіоналами у галузі захисту бізнесу від недружніх поглинань; 3) безпека підприємницької діяльності є базовим елементом національної безпеки, джерелом ресурсів для її забезпечення. Від життєздатності суб'єктів господарювання, рівня їх конкурентоспроможності, здатності оперативно та адекватно реагувати на зміни зовнішнього та внутрішнього середовища, їх економічної ефективності в значній мірі залежить рівень забезпечення національної безпеки країни; 4) рівень безпеки підприємницької діяльності стабільно буде перебувати на дуже низькому рівні до тих пір, доки органи державної влади будуть виконувати роль зброї в міжособних корпоративних війнах, поки основною роботою служб економічної безпеки підприємств буде боротьба з державними контролюючими органами, а підприємства, у свою чергу, будуть свідомо йти на податкові правопорушення і «оптимізації». Зрештою вплинути на сформовану ситуацію зможуть тільки наші громадяни, підприємці, менеджмент суб'єктів господарювання всіх рівнів і сама держава, яка взяла курс на боротьбу з корупцією у всіх без винятку сферах нашого життя і побудову правового демократичного суспільства.

Література.

1. Абалкин Л. Экономическая безопасность России: угрозы и их отражение / Л. Абалкин // Вопросы экономики. – 1994. – №12. – С. 4–13.
2. Архипов А. Экономическая безопасность: оценки, проблемы, способы обеспечения / А. Архипов, А. Городецкий, Б. Михайлов // Вопросы экономики. – 1994. – №12. – С. 36–44.
3. Бараннік В.О. Безпека та сталий розвиток: концептуальна єдність та відмінності / В.О. Бараннік // Науковий вісник Одеського національного економічного університету – Науки: економіка, політологія, історія. – 2013. – № 22(201). – С. 109–118.
4. Гапоненко В.Ф. Экономическая безопасность предприятий. Подходы и принципы / В.Ф.Гапоненко, А.А.Беспалько, А.С.Власков. – М.: Издательство «Ось-89», 2007. – 208 с.
5. Геєц В. М. От экономической к эколого-экономической безопасности / В. М. Геєц, Кваснюк Б. Е., Мунтян В. И. // Социально-экономический потенциал устойчивого развития / под научной ред. проф. Л. Г. Мельника и проф. Л. Хенса. – Сумы: ИТД «Университетская книга», 2007. – С. 504–507.
6. Дергачова В.В. Глобалізаційні процеси сучасної світової економіки в контексті суспільного розвитку та економічної безпеки / В. В. Дергачова, О. М. Згуровський // Економічний вісник НТУУ «КПІ». – 2011. – № 8. – С. 111–120.
7. Жаліло Я. А. Економічна безпека держави, підприємства, особи в інтегрованому суспільстві // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – К.: ВПЦ «Київський ун-т». – 2001. – Вип. 26. – С.24-27.
8. Іванюта Т. М. Економічна безпека підприємства / Т. М. Іванюта, А. О. Заїчковський. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 256 с.
9. Ліпкан В. А. Національна безпека України: нормативно-правові аспекти забезпечення: Монографія / В. А. Ліпкан. – К.: «Текст», 2003. – 180 с.
10. Мунтян В. І. Економічна безпека України. – К.: Вид-во КВІЦ, 1999. – 464 с.
11. Муренко Т. О. Визначення оціночних показників економічної безпеки залізничних підприємств у складі мережевих об'єднань / Т. О. Муренко, В. Ф.Максімова // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». – 2015. – Вип. 10. – Ч. 1. – С. 192–195.
12. Муренко Т. О. Діагностика загроз економічній безпеці підприємства / Т. О. Муренко // Економіка і фінанси. – 2014. – Вип. 1. – С. 3–6.
13. Остроухов О. В. Порівняльна характеристика підходів до визначення змісту економічної безпеки підприємства / О. В. Остроухов // Проблеми і перспективи розвитку підприємництва: Збірник наукових праць Харківського національного автомобільно-дорожнього університету. – №1 (4) – 2013. – С. 47–53.

14. Пастернак-Таранушенко Г. А. Економічна безпека держави. Статика процесу забезпечення / За ред. проф. Б. Кравченка. – К.: Кондор, 2002. – 302 с.
15. Податковий кодекс України (чинний, поточна редакція від 20.09.2015 р.) // Електронна база даних Верховної Ради України «Законодавство України». – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/print1449935034125989>
16. Туник И. Ю. Антирейдер: пособие по противодействию корпоративным захватам / И.Ю.Туник, В.А.Поляков. – СПб.: Питер, 2007. – 208 с.

References.

1. Abalkin, L. (1994) “Russia’s Economic Security: Treats and Their Parrying”, *Economy Issues*, vol. 12, pp. 4–13.
2. Arkhipov, A. Gorodecky, A. and Mikhailov, B. (1994) “Economic Security: Estimates, Problems, Ways of Safeguarding”, *Economy Issues*, vol. 12, pp. 36–44.
3. Barannik, V.O. (2013) “Safety and sustainable development: conceptual unity and differences”, *Scientific Bulletin of the Odessa National Economic University*, vol. 22(201), pp. 109–118.
4. Gaponenko V. F., Bepal'ko A. A. and Vlaskov A. S. (2007) *Jekonomicheskaja bezopasnost' predpriyatij. Podhody i principy* [Economic security of enterprises. Approaches and principles] Publishing house «Os'-89», Moscow, Russian Federation.
5. Heiets, V. M. Kvasnyuk, B. Ye. and Muntiyan, V. I. (2007) “From Economical to Ecological-Economical Security”, *Social and Economic Potential of Sustainable Development*, editors Leonid Melnyk and Luk Hens, University Book, Sumy, Ukraine, pp. 504–507.
6. Derhachova, V.V. and Zghurovs'kyj, O. M. (2011) “Global Processes of Modern World Economy in Context of Community Development and Economic Security”, *Economic bulletin of National technical university of Ukraine «Kyiv polytechnical institute»* vol. 8, pp. 111–120.
7. Zhalilo, Ya. A. “The economic security of the state, enterprises and individuals in integrated community”, *Actual Problems of International Relations*, vol. 26, pp. 24-27.
8. Ivaniuta T. M. and Zaichkovs'kyj A. O. (2009) *Ekonomichna bezpeka pidpriemstva* [Economic security of enterprise], *Tsentr uchbovoi literatury*, Kyiv, Ukraine.
9. Lipkan, V. A. (2003) *Natsional'na bezpeka Ukrainy: normatyvno-pravovi aspekty zabezpechennia* [National Security of Ukraine: Legal Aspects of Ensuring], «Tekst», Kyiv, Ukraine.
10. Muntiian, V. I. (1999) *Ekonomichna bezpeka Ukrainy* [The Economic Security of Ukraine], *Vyd-vo KVITs*, Kyiv, Ukraine.
11. Murenko T. O. (2015) “Determination of Performance Indicator of Economic Security of Railway Companies in the Composition of Network Connections”, *Scientific Journal of Kherson State University. Series “Economic Science”*, issue 10, part 1, pp. 192 – 195.
12. Murenko T. O. (2014) “Finding the Threats of Economic Security Companies”, *Economics and Finance*, issue 1, pp. 3–6.
13. Ostroukhov O. V. (2013) “Comparative characteristics of approaches to define the content of enterprise economic security”, *Problems and prospects of business: Scientific Journal of Kharkiv National Automobile and Highway University*, vol. 1(4), pp. 47–53.
14. Pasternak-Taranushenko, H. A. (2002) *Ekonomichna bezpeka derzhavy. Statyka protsesu zabezpechennia* [The Economic Security of the State. The Statics' of Providing Process], *Kondor*, Kyiv, Ukraine.
15. The Verkhovna Rada of Ukraine (2010), *The Tax Code of Ukraine*, available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (Accessed 01 December 2015).
16. Tunik I. Ju. and Poljakov V. A. (2007) *Antirejder: posobie po protivodejstviju korporativnym zahvatam* [Anti-raider: manual on countering corporate takeovers] *Piter*, St. Petersburg, Russian Federation.

Стаття надійшла до редакції 14.12.2015 р.